

ЛИСТ КНЯЗЯ КОСТАНТИНА ІВАНОВИЧА ОСТРОЗЬКОГО
ДО ІВАНА БОГУШОВИЧА БОГОВИТИНОВИЧА
У ВІДПОВІДЬ НА СКАРГУ ОСТРОЗЬКИХ ЄВРЕЇВ
ПРО ПОРУШЕННЯ УГОДИ НА ОРЕНДУ
ТУРІВСЬКОГО СТАВУ (1525—1529)

Представленний до друку документ зберігається у Вільнюському державному історичному архіві¹ як окрема справа. Його було виявлено в ході архівних пошуків у 2005 р. Без перебільшення, це унікальний лист, оскільки є оригіналом, написаним в Острозі від імені троцького воєводи, господарського гетьмана, старости брацлавського і вінницького князя Костянтина Івановича Острозького (1460—1530). Зрозуміло, що лист — не князівський автограф, він навіть підпису князя не має². Написано його одним із писарів князя, який або подорожував з ним у справах, або перебував в Острозі. Документів такого типу залишилося вкрай мало, чим вони і цінні, оскільки не призначалися для тривалого зберігання, про що свідчить і брак повної дати. „Лист“ не відображає якихось значних подій в історії Волині чи Великого князівства Литовського, проте з нього довідуємося про буденні події соціально-економічного життя регіону, які не можна простежити за актами Литовської метрики. Такий документ заледве чи міг бути вписаним до книг Литовської метрики, а тим більше до місцевих замкових книг, які на той час щойно створювались. Оформлення та вписування такого листа потребувало неабияких коштів („чоловитне“), тому наявність його може свідчити про важливість справи, порушеної у клопотанні сторони.

Адресатом листа є волинський пан (за західноєвропейською термінологією — барон) Іван Богушович Боговитинович. Князь К. Острозький звертається до нього як до безпосереднього винуватця справи. Причиною написання листа від імені князя стали скарги євреїв — острозького митника Ісака Ізраїловича та острозького міщанина Агрона Хемиця, подана безпосередньо самому князю в Острозі: „Здѣсѧ жаловали нам“. Острозькі євреї розповіли, що вони домовилися з невісткою Івана Богушовича Боговитиновича викопати став у її маєтку за право триразового вилову риби (спущення ставу) на власну користь. Угода була

¹ Lietuvos valstybės istorijos arhivas, f. 1282, ap. 1, v. 10225, f. 1.

² Підписи (субскрибція) з'являються масово лише з 1530-х рр. Навіть у великої князівській канцелярії, як довів білоруський історик А. Грушан, підпис великої князя (Сигізмунда I) почав проставлятися на документах лише з 1516 р., неперіодично лише з 1520-х рр., а регулярно — лише за Сигізмунда Августа (Грушан А. І. Канцелярія Вялікага Княства Літоўскага 40-х гадоў XV — першай паловы XVI ст.— Мінск, 2006.— С. 123).

оформлена відповідним листом: „На што ж ѿни [острозв'кі євреї] и листъ свои вызнаныи в сѣбѣ мают“. Вказано розміри ставу (понад 80 саженів). Зі скарги випливає, що Іван Богушович заборонив євреям завершити роботи, відібравши у них став: „И ѿни таки и до стол (!) того ставу хотѣли досыпти и твоя, дѣи, милость (І. Б. Боговитинович.— В. П.) им [острозв'ким євреям] того дозволити не хотѣл“. У відповідь князь Острозв'зкий звернувся до Івана Богушовича з вимогою, з огляду на порушення угоди, сплатити євреям за облаштування ставу: „жадаѣм твоєи млости, брата нашого, ажбы твоя мѣл им то заплатил, што ѿни на то наложили, том став засыпаючи“.

Лист є відповіддю і на другу скаргу — вже від імені Аг'рона Хемиича, який за сім кіл грошей додатково домовився з власницею турівського ставу про вилов риби восени поточного року, давши завдатку двікопи грошей. А Іван Богушович заборонив цю оборудку. Відтак, князь Острозв'зкий вимагає відшкодувати Аг'рону вкладені у ставок кошти — двікопи грошей литовських: „Ино, кдыш ще мѣл ємъ рыб в том ставу ловити не дозволиши и твоя, дѣи, мѣл казал тыи две копе гроши твоего ємъ засяштати“.

Острозв'кі євреї-скаржники. Острозв'кі євреї скаржаться князю Острозв'зому як патрону і власнику міста, в якому вони мешкають. У листі князь Острозв'зкий виступає як доменіальна інстанція для своїх підданіх. Як відомо, у приватних (отчинних) володіннях євреї підпорядковувалися доменіальній владі власника поселення³. Без сумніву, листу князя К. Острозв'зкого передував лист-скарга або усна скарга острозв'кіх євреїв. Крім того, князь К. Острозв'зкий покликався на юридичний документ — лист визнаний („листъ свои вызнаныи в себѣ мают“), на підставі якого євреї уклали угоду з Боговитиновичами на оренду ставу на „спуст“. Очевидно, вони пред'являли його і князю Острозв'зому.

Чи можна розглядати лист князя як приватний документ? Ніби-то на це вказує форма звернення „брату нашему“, „брату нашему милому“, але це лише форма написання до рівного в ієрархії. З другого боку, лист відбиває типову публічно-правову процедуру обслання сторони. Правові підстави цієї процедури сформульовані ще у загальноземському привілеї Казимира IV (1440—1492) від 1447 р. Ці підстави викладені у нормі про те, що судочинству великокнязівського намісника має передувати доменіальний суд або відшкодування за нагадуванням сторони: „А також на подавание предречоных княжат, рытерев, шляхтичов, бояр, местичов, децкых не дамы, олиж бы первой от пана, которому ж тот поддан, который кривду вчинил, правда пожадала была“⁴.

У Першому Литовському статуті 1529 р., який на момент написання листа ще не був прийнятий, але вже був кодифікований, дана норма викладена так: „єстли бы ся которому пану от пана або от пане-

³ Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI — першій половині XVII століття. — Львів, 2003. — С. 149; Volumina Legum. — Petersburg, 1859. — Vol. I. — P. 550.

⁴ Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией (далі — Акты ЗР). — Санкт-Петербург, 1846. — Т. I (1340—1506). — С. 12—13; Владимирский-Буданов М. Ф. Хрестоматия по истории русского права. Изд. 4. — К., 1901. — Вып. II. — С. 20—31.

вдовы або земянину от пана и от наместника, и от подданных его стала которая кривда, тогда они скривжоные мают того обослати, абы он сам з себе або з наместником, або с подданными своими справедливост вчинил" (Розд. VI, арт. 5)⁵. На прикладі цього листа бачимо протекціонізм князя Острозького. Князь звертається безпосередньо до Івана Боговитиновича, захищаючи інтереси своїх підданих, аби Боговитинович вирішив цю справу особисто.

Така ж тенденція спостерігається і за життя сина князя Костянтина Івановича князя Василя-Костянтина Острозького. Опубліковані Дмитром Ващуком документи непрямо це доводять. За судовою справою від 20 жовтня 1547 р., яка розглядалася перед Сигізмундом Августом, князь Василь-Костянтин Острозький уяв на поруку свого підданого — степанського лихваря Аврама Турчина: „Ино тутъ вжо въ томъ часъ будучи обличне при его кролевской милости князь Василий Костенътиновичъ Острозъский того жида степанского Аврама Туръчина, яко подданого своего, на рукоемство свое ку поставено взялъ”⁶. Лихваря звинувачували в надуживанні обмінними операціями готівки на шкоду господарському скарбу: „же инъ через немалыи час надъ заказъ монету свидѣницъкую штменалъ”⁷.

Економічні реалії. Лист князя К. Острозького розкриває реалії економічного життя Волині, зокрема Острожчини. Довідуючися про підприємницьку діяльність острозьких євреїв, адже вони орендували ставок аж ніяк не для власного споживання, а для гуртової торгівлі рибою. Участь у цій оборудці острозького митника не випадкова. Адже митники, маючи чималі кошти у своїх руках, мали зможу залучати в оренду господарства, стаючи свого роду інвесторами.

Це один із ранніх документів, який фіксує ім'я острозького митника і проливає світло на історію митної справи в Острозі у перший третині XVI ст. Як бачимо, в Острозі, як по велико-князівських містах загалом, митні збори перебували в оренді (або управлінні) євреїв, в даному випадку — підданих князя К. Острозького. У 1523 р. Сигізмунд I передав в оренду Михаелю Езофовичу волинські і підляські господарські митні округи⁸, до яких, зрозуміло, Острожчина не входила. Князь К. Острозький, як і великий князь, віддавав на відкуп або в управління митний округ певній особі, яка свою чергою призначала на службу своїх людей — „справців“ на прикоморках. Митні збори сплачувалися або на головних коморах, або в прикоморках⁹. Як стверджує В. Довнар-

⁵ Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senaja baltarusių, lotynų ir senaja lenku kalbois / Tekstus parengė S. Lazutka, I. Valikonitė, E. Gudavičius ir kt.— Vilnius, 1991. (Перший Литовський статут. Тексты на старобелорусском, латинском и старопольском языках / Редкол.: С. Лазутка, И. Валиконите, Э. Гудавичюс.— Вильнюс, 1991.— Т. 2.— Ч. 1.— С. 168.)

⁶ Ващук Д. Князь Василь-Костянтин Острозький (за матеріалами 235-ї книги судових справ [Литовської метрики]) // Український історичний збірник.— К., 2008.— Вип. 11.— С. 476.

⁷ Там само.

⁸ Доўнар-Запольскі М. В. Дзяржаўная гаспадарка Вялікага княства Літоўскага пры Ягелонах // Помнікі гістарычнай думкі Беларусі / Падрыхтавалі да друку А. І. Грушэ, Р. А. Аляхновіч.— Мінск, 2009.— С. 440.

⁹ Там само.

Запольський, „при великих князях литовських Олександрі та Сигізмунді I мита здавалися в управління або в оренду спорадично і скарб переходитив від однієї до іншої системи управління“¹⁰. За правління Сигізмунда I, зокрема за урядування земського підскарбя Аврама Єзофовича (1509—1523)¹¹, скарб перейшов від відкупів до системи управління через довірених осіб — волинськими і підляськими митами відав Михаель Ребикович¹². Проте з 1520-х років систему управління через довірених осіб замінено відкупом¹³. У 1523 р. група євреїв-підприємців на чолі з Михаелем Єзофовичем узяла на відкуп усі мита на Волині і Підляшші¹⁴. З початку 1520-х років у Великому князівстві Литовському було здійснено перехід на нову систему управління митами — господарський скарб повернувся до системи відкупів¹⁵. На нашу думку, ця система не могла не позначитись і на вотчинних володіннях князя К. Острозького. Він як господарський урядник близько 1525 р. отримав розпорядчий лист Сигізмунда I (аналогічний лист прийшов і до луцького старости князя Федора Михайловича Чарторийського) про те, що він має сприяти новим волинським митникам-відкупникам Михаелю Єзофовичу та Михаелю Шпису (краківському єрею) в управлінні митними коморами і прикоморками на Волині: „Ино которыхъ они слугъ своихъ тамъ присыпютъ въ земли Волынской до замковъ и mestъ его милости (князя К. Острозького.— В. П.), тыхъ доходовъ збирати, aby его милость тымъ слугамъ ихъ врядникамъ своимъ забороняти не казалъ...“¹⁶ Очевидно, згадані відкупники-орендари мали збирати господарські мита у володіннях Острозького. Натомість острозький єрей Ісачко Ізраїлович був або орендарем острозького мита, або лише управляв митними зборами на користь князя.

Більше того, він мав сплачувати і господарське мито тому ж Михаелю Єзофовичу. Ісачко Ізраїлович лише під іменем згадується у матеріалах Литовської метрики близько 1532 р. у зв'язку зі сплатою господарського мита — цього разу безпосередньо господарському дворянину, а не відкупнику-єрею. Запис свідчить про неабияку економічну потужність та ділову активність Ісачка: він (їмовірно, клан, який він очолював) займався гуртовою торгівлею волами: „А жид острозскии Исачко полторы тысячи волов также купилъ“. Крім нього, у 1532 р. острозькі євреї володіли близько тисячею одиниць худоби (волів), яка зкуплялася на продаж¹⁷. Ісачко займався не тільки торгівлею худобою

¹⁰ Доўнар-Запольскі М. В. Дзяржаўная гаспадарка... — С. 444.

¹¹ Бершадский С. А. Аврам Єзофович Ребикович, подскарбий земский, член Рады Великого княжества Литовского (Отрывок из истории внутренних отношений Литвы в начале XVI века) // Киевская старина. — 1888. — № 9. — С. 467—499.

¹² Доўнар-Запольскі М. В. Дзяржаўная гаспадарка... — С. 444; Бершадский С. А. Документы и материалы для истории евреев в России. Документы и реестры к истории литовских евреев (Русско-еврейский архив). — Санкт-Петербург, 1882. — Т. 1 (1388—1550). — С. 75; Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией (далі — Акты ЮЗР). — Санкт-Петербург, 1865. — Т. 2. — С. 124.

¹³ Доўнар-Запольскі М. В. Дзяржаўная гаспадарка... — С. 444.

¹⁴ Там само; Бершадский С. А. Документы и материалы для истории евреев... — С. 115—116 і далі.

¹⁵ Доўнар-Запольскі М. В. Дзяржаўная гаспадарка... — С. 444.

¹⁶ Бершадский С. А. Документы и материалы для истории евреев... — С. 122.

¹⁷ Там само. — С. 184—185. — № 145.

та рибою, а й продажем сукна: „А къ тому тежъ повѣдано передъ его милостю, ижъ жидъ венецкіи Михель, а жидъ острозскии Исачко провезли колко поставов сукна до земли Волоскои. Король, его милость, казаль тыхъ жидовъ передъ собою поставити“ (для звѣту у митних справах.— В. П.)¹⁸.

Документ, що публікується, свідчить про підприємницьку діяльність острозького митника і міщанина у сфері рибного промислу — гроші інвестуються в облаштування та оренду ставу, оскільки у XVI ст. експорт риби мав велике значення¹⁹. На той час головним осередком перепродажу соленої риби був Львів, чому сприяв розвиток галицького солевого промислу у другій половині XV ст. Саме з другої половини XV ст., стверджував М. Грушевський, експлуатація місцевих ставів на вивіз (з центром у Львові) мала значний розмах²⁰. Причому львівські купці мали свої стави як у Галичині, так і на Волині і Поділлі. Рибу на продаж до Львова перевозили підприємці з інших регіонів. М. Грушевський подає і відомості про вивіз риби львівськими та іншими купцями, які фіксувалися на краківській митниці: у 1510 р.— 4013 1/2 бочки; у 1523 р.— 40 1/2 бочок; у 1533 р.— 9914 бочок; у 1542 р.— 1352 бочки²¹. Наведені цифри вказують на значний обсяг товарообігу. Таким чином, документ непрямо розкриває механізм застачення до міжнародної торгівлі промислових рибних господарств Волині, організованих єврейськими купцями. Такий, здавалося б, ординарний факт, як вилов риби у ставку, висвітлює важливі економічні процеси, що відбувалися у той час на Волині. Про надзвичайну прибутковість ставкового господарства свідчить і трактат польського автора О. Струменського від 1573 р. про забезпечення ставів²², якого читує М. Грушевський. Таким чином, можна припустити, що і герой документа, який публікується, — острозькі міщани, також мали везти рибу з Волині до Львова або навіть до Кракова, але з орендою ставу сталася приkrість. Як зазначав

¹⁸ Бершадский С. А. Документы и материалы для истории евреев.— С. 184—185.— № 145.

¹⁹ Грушевський М. С. Історія України-Русі: В 11 т., 12 кн.— К., 1995.— Т. 6: Жите економічне, культурне, національне XIV—XVII віків (репринт: Київ; Львів, 1907).— С. 178; його ж. Студії з економічної історії України // Грушевський М. С. Твори: У 50 т.— Львів, 2007.— Т. 8: Серія „Історичні студії та розвідки (1906—1916)“.— С. 41.

²⁰ Там само.— Т. 6.— С. 179; Там само.— Т. 8.— С. 42.

²¹ Там само.— С. 173; Там само.— С. 40.

²² Strumieńskiego Olbruchta. O sprawie, sypaniu, wymieryaniu i rybieniu stawów 1573 // Biblioteka pisarzy polskich / Wyd. F. Kucharewski— Kraków, 1897.— S. 39—40. Сама наявність подібного видання свідчить про неабияку значущість ставкового господарства у приватних володіннях магнатів і шляхти. Відзначимо, що О. Струменський у своєму трактаті проводить розмежування між способом облаштування ставків у польських і руських (західноукраїнських) землях. Наведені М. Грушевським міркування можна віднести і до характеристики трактату О. Струменського у тому розділі, де він порівнює ставкове господарство поляків і русинів (М. Грушевський називає їх польськими шляхтичами, які проживають у Руському воєводстві), „навіть в порівнянні з господарством інших провінцій Польщі техніка, яка держалася на Русі,уважалася занадто примітивною. Се виражено підносять сучасні польські економісти, посміваючись з „коханих руснаків“, себто шляхтичів (польських же) з України, за примітивність їх хазяйства й марнотратність в господарстві в українських землях — багатих дарами природи і не виснажених так, як землі польські“ (Грушевський С. Студії з економічної історії України.— С. 43).

О. Струменський, „wszak że nie jeden się też sparzy na kipnie tamtych stawów russkich“²³. М. Грушевський доходить висновку, що „при великим попиті й добрій ціні на рибу, а при невеликім, розмірно, накладі коштів на будову й удержання ставів, вони давали показний дохід, і тому в місцевостях, багатих водою, відповідних до того, стави служили дуже важною й старанно використовуваною галузєю великого господарства, а заразом уважалися наче б його привілеєю“²⁴.

Факт правопорушення, який вимальовується у скарзі острозького митника своєму патронові, князю К. Острозькому, зачіпає особисті інтереси не лише орендаря, а й бізнес-інтереси торгової корпорації, яка не порозумілася з власниками — волинськими панами Боговитиновичами. Принаїдно зазначимо, що земський підскарбій і старший брат Івана Богуша Боговитинович за своїми посадовими обов'язками саме в той час регулярно мали справи з євреями-митниками²⁵. Написання князем К. Острозьким листа на адресу Боговитиновичів свідчить не тільки про те, що острозькі євреї, ймовірно, сплатили князю „чоловітне“ за лист, а й про те, що літовський гетьман поставився серйозно до справи, розуміючи, що можуть постраждати економічні інтереси міста.

Місто Острог. Місто забезпечувало прибуток із торгівлі та ремесла, насамперед на користь власника-отчика. Острог мав велике торговельне значення. Через нього пролягало кілька значних купецьких маршрутів, а отже, і потужних фінансових потоків, які нагромаджувалися через митні збори²⁶. Численні велиокнязівські привілеї на користь Острога та інших володінь князя К. Острозького засвідчують його нехильний інтерес до збільшення економічної могутності власних маєтків. Про особливу зацікавленість князя К. Острозького торговими стосунками у власних маєтках та його значний вплив на їх регулювання свідчить низка привілеїв Сигізмунда I. Зокрема, підтвердний привілей від 1 травня 1518 р. на час проведення ярмарків у маєтках князя протягом року: в Острозі, Полонному, Дубні, Колодному, Рівному і Красилові²⁷. Через десять років — безпрецедентний привілей Сигізмунда I від 1 квітня 1527 р. про зміну ярмаркових днів у маєтках волинських зем'ян через те, що в ці ж дні відбуваються торги в містах князя К. Острозького — Острозі, Дубні, Рівному, Дорогобужі і Сатиєві²⁸.

²³ Strumieńskiego Olbrychta. O sprawie, sypaniu, wymieryaniu i rybieniu stawów 1573.— S. 40; У М. Грушевського перекладено так: „І все таки не один попечеться на аренди тих руських ставів...“ (Грушевський М. С. Історія України-Русі.— Т. 6.— С. 182).

²⁴ Грушевський М. С. Історія України-Русі.— Т. 6.— С. 180; його ж. Студії з економічної історії України.— С. 43.

²⁵ Бершадський С. А. Документы и материалы для истории евреев...— С. 110, 117—118 (1524), 119 (1525). Земський підскарбій Богуш Боговитинович виплачує Михаелю Єзофовичу велиокнязівські борги.

²⁶ Заяць А. Економічний розвиток Острога в XVI — перший половині XVII ст. // Острозька давнina: дослідження і матеріали.— Львів, 1995.— Т. 1.— С. 35.

²⁷ Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie / Wyd. nakładem właściciela pod kier. Z. L. Radzimińskiego przy współudziale P. Skobelkiego i B. Gorczaka.— Lwów, 1890.— Т. 3.— S. 163—165.

²⁸ Там само.— С. 300.

Цей привілей категорично забороняв іншим волинським землевласникам — князям, панам і зем'янам — проводити торги у своїх маєтках у ті дні тижня, коли торги велися в містах князя К. Острозького, а саме в середу, четвер, п'ятницю, суботу та неділю! Згідно з привілеєм від 7 серпня 1527 р., міщани і євреї Острога отримали право на безмитний продаж і транспортування солі з Руського воєводства до Волинського²⁹.

Завдяки підтримці князя Острог був єдиним містом на Волині, яке мало надзвичайно велику кількість ярмаркових днів: чотири двотижневі ярмарки на рік³⁰, два торгові дні щотижня, а саме у п'ятницю та неділю: „дв Острозе два торги, щодин в неділю, а другий в п'ятницю”³¹. Розвиток торговельної діяльності стимулував і поширення митного контролю, який, власне, і давав надзвичайні прибутки готівкою. Князь К. Острозький, на думку В. Чорного, узурпував право збирання острозького мита, перебравши його від заславської гілки Острозьких, починаючи з 1509 р.³² В. Ульяновський цей факт подає у доволі стриманих висловлюваннях: „Гетьман отримав також у своє розпорядження збір мита острозького (у 1509 р. Анна Юріївна Заславська нібито продала чи заставила Острозькому свою половину острозького мита за 200 кіп грошей, далі лише з половини мита орендарі платили 200 кіп грошей літовських, а з усього — відповідно вдвічі більше)“³³. І. Ворончук датує продаж мита 1508 р. згідно з острозьким сумарішем, датує акт 7017 р. (тобто між 1 вересня 1508 і 1 вересня 1509 рр.), згідно з яким княжна Заславська продала князю Острозькому острозьке мито на п'ять років³⁴. Отже, судячи з цього акта, острозьке мито опинилося в руках євреїв після 1509 р. або з 1520-х років, коли систему управління замінено відкупом.

Іван Богушович Боговитинович. Виникають питання щодо обвинувачувальної сторони даного документа. Чому літовський гетьман, захищаючи своїх євреїв, називає Боговитиновича „брatom нашим милим“? Рід Боговитинів започатковано у другій чверті XV ст. На по-

²⁹ Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 311—312; Торгівля на Україні XIV — середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянщина / Упоряд. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко.— К., 1990.— С. 53.— № 44; Чорний В. Б. Острозьке мито та основні торговельні шляхи Поділля і Волині // Вісник Академії митної служби.— Дніпропетровськ, 2002.— № 4.— С. 123; Берковський В. До питання ролі Острожчини в розвиткові локальної та регіональної торгівлі Волині (XVI — перша половина XVII ст.) // Наукові записки. Серія „Історичні науки“.— Острог, 2008.— Вип. 13.— С. 336.

³⁰ Берковський В. До питання ролі Острожчини.— С. 332; Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 163—164.

³¹ Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 300.

³² Чорний В. Б. Острозьке мито...— С. 124; Його ж. Острозьке мито та основні торговельні шляхи Поділля і Волині // Поділля у контексті української історії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 29—30 листопада 2001 р.— Вінниця, 2001.— С. 68—75.

³³ Ульяновський В. І. „Славний для всіх часів чоловік“: князь Костянтин Іванович Острозький.— Острог, 2009.— С. 46. Цей факт повторюється і далі за текстом, але з посиланням на інше джерело і переказ його в праці Ірини Ворончук, в якій децо видозмінено формулювання і з іншою датою згідно з індиктом (1508) (Там само.— С. 84).

³⁴ Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Переклад, упорядкування та передмова І. Ворончук.— Київ; Старокостянтинів, 2001.— С. 65; Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 67.

чатку XVI ст.— це один із найпотужніших родів у Великому князівстві Литовському і найбагатший панський рід на Волині, який своїм корінням сягає галицько-волинського боярства³⁵. Землеволодіння роду розташовувалося переважно у Волинській і Берестейській землях та на Підляшші. Іван був п'ятим сином Богуша Боговитиновича, який започаткував окрему гілку роду³⁶. Іван Богушович — молодший брат члена велико-князівської ради, земського підскарбія, господарського маршала і писаря, видатного дипломата литовсько-руської держави Богуша-Михайла Боговитиновича, який понад тридцять років (1499—1530) служив при дворі великих князів Олександра та Сигізмунда Г³⁷. Детальніше особу Івана Боговитиновича досліджено в праці В. Собчука³⁸. Деякі нюанси з'ясовано у нашій розвідці про князів Масальських³⁹. Іван Богушович отримав спадщину після смерті свого брата Василя (між 1522 і 1525 рр.), який був бездітним (Спаський монастир і подвір'я у Кременці)⁴⁰. На Волині Іван Богушович в отчинних маєтках збудував новий замок Шумськ⁴¹. 1526 р. він фігурує як господарський дворянин⁴². У 1527 р. на деякий час посідає Корм'ялівське староство⁴³. За військовим переписом 1528 р., Іван Богушович мав виставляти 39 вершників: 17 — із панами-радою, 15 — із Волинською землею, 7 — із Берестейською землею⁴⁴. 28 жовтня 1529 р. Боговитинович купив у Станіслава Юрійовича Ільїнича маєток Докудово у Лідському повіті Віленської землі, „которое штець мои (Станіслав Юрійович.— В. П.) на панъ Лвѣ Боговитиновичъ зыскал, то есть Вортол“ (у Більському повіті на Підляшші)⁴⁵. У 1529 р. (12 листопада) серед найзнатніших урядників і аристократів Великого князівства Литовського Іван Богушович фігурує в заповіті свого стар-

³⁵ Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Видання друге, переглянуте і виправлене.— К., 2008.— С. 140.

³⁶ Собчук В. Боговитиновичі: генеалогія і маєтки // До джерел: Збірник наукових праць на пошану Олега Кутчинського з нагоди його 70-річчя.— Київ; Львів, 2004.— Т. I.— С. 498—537.

³⁷ Яковенко Н. М. Українська шляхта...— С. 145, 149; Груша А. І. Канцелярія Вялікага Княства Літоўскага.— С. 70, 74, 76, 83, 170, 176, 180; Urzędniczy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku. Spisy / Oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba.— Kórnik, 1994.— S. 124.

³⁸ Собчук В. Боговитиновичі...— С. 498—537 (Генеалогію роду Івана Богушовича Боговитиновича див.: Там само.— С. 533.)

³⁹ Поліщук В. Князі Масальські на Волині у XVI ст. за документами Державного історичного архіву Литви. (Руська титулувана знать у просторі Великого Князівства Литовського).— К., 2007.

⁴⁰ Собчук В. Боговитиновичі...— С. 501; Описование документов и бумаг МАМЮ.— [Б. м. і р.].— Кн. 21.— С. 296.— № 482.

⁴¹ Собчук В. Мережа оборонних споруд Південної Волині (середина XIV — перша половина XVII ст.) // Середньовічні і ранньомодерні оборонні споруди Волині: Збірник наукових праць / Під ред. В. Собчука.— Кременець, 2006.— С. 42.

⁴² Собчук В. Боговитиновичі...— С. 501; Описование документов и бумаг МАМЮ.— Кн. 21.— С. 306.— № 593.

⁴³ Собчук В. Боговитиновичі...— С. 501.

⁴⁴ Перепис войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга 523. Кніга публічных спраў 1 / Падрыхтавалі да друку: А. І. Груша, М. Ф. Спірідонав, М. А. Вайтовіч; НАН Беларусь, Ін-т гісторыі.— Мінск, 2003.— С. 53, 100, 148; Lietuvos Metrika. Knysga N 523 (1528). Viepr̄j reikalų knyga 1 / Parengė A. Valiulis, A. Dubonis.— Vilnius, 2006.— Р. 25, 83, 132.

⁴⁵ Archiwum ksążąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 354.

шого брата і земського підскарбія Богуша Боговитиновича як виконавець його останньої волі⁴⁶. За заповітом, той подарував братові разом із ще одним братом Войною „кубок гладкий, штомъ быль едумъ къ Москвѣ, купиль два у одну форму“⁴⁷. Ім'я його першої дружини не відоме. Подальше кар'єре зростання Івана Богушовича Боговитиновича можна пов'язати з його другим шлюбом з Ганною — дочкою господарського маршалка і писаря Коптя Васильовича. Цьому, без сумніву, посприяв його старший брат і земський підскарбій Богуш Боговитинович. У 1539 і 1540 рр. Іван Богушович ще фігурує як господарський дворянин⁴⁸, у 1542 р.— тимчасово як дорогицький староста⁴⁹. З 1545 р. він титулюється господарським маршалком і довг'яльським державцею у справі про межування маєтків Шумської волости з князем Іваном Федоровичем Масальським⁵⁰. У 1548 р. тимчасово очолював уряд кременецького старости, наданий від королеви Бони⁵¹. 12 листопада 1550 р. склав тестамент у підляському маєтку Вортоль, де, ймовірно, невдовзі і помер⁵².

Локалізація турівського ставу прояснює обставини суперечки. Йдеться аж ніяк не про турівські маєтки. „Ставъ туровскии“ розташований серед маєтків Боговитиновичів поблизу села Турівка Кременецького повіту по течії річки Вілія в маєтковому комплексі Шумської волости, до нашого часу не зберігся. Село згадується в 1552 р. в одному пошкодженному документі з архіву князів Масальських, які успадкували його через шлюб князя Івана Федоровича Масальського з Боговитинівною — дочкою Богдана Левовича Боговитиновича⁵³. Турівка згадується в поборовому реєстрі 1583 р. (з маєтку сплачує Андрій Чолганський)⁵⁴.

Дружина Богдана Левовича Боговитиновича, яка фігурує у листі, представляє третю гілку роду і двоюрідного брата Івана Богушовича Боговитиновича: „уни [острозв'кі євреї] змовили з невесткою (!) твоєї милости паню Богдановою Ільзовича, иж...“ Богдан Левович був сином господарського писаря Лева Боговитиновича (1481—1487, 1497)⁵⁵. В. Соб-

⁴⁶ Акти ЮЗР.— Санкт-Петербург, 1863.— Т. I (1361—1598); прибавлення: (1464—1568).— С. 76.

⁴⁷ Там само.— С. 77.

⁴⁸ Поліщук В. Князі Масальські на Волині.— С. 46—47.— № 2 (12 вересня 1539 р.), 3 (10 травня 1540 р.).

⁴⁹ Собчук В. Боговитиновичі.— С. 501.

⁵⁰ Поліщук В. Князі Масальські на Волині.— С. 48—49.— № 4 (20 жовтня 1545 р.).

⁵¹ Атаманенко В. Б. Інвентар Кременецького староства 1548 р. // Наукові записки. Історичні науки.— Острог, 2007.— Вип. 8.— С. 8—36. Інвентар становить типовий опис майна в ході передачі староства в руки нового намісника. В даному разі Кременець — замок і місто — після смерті старости Щасного Герцика передавався королевою Боню в руки нового старости Івана Богушовича Боговитиновича (Там само.— С. 10).

⁵² Собчук В. Боговитиновичі.— С. 501.

⁵³ Поліщук В. Князі Масальські на Волині.— С. 54.— № 8 (6 червня 1552 р.).

⁵⁴ Źródła dziejowe. T. XIX. Polska XVI wieku pod względem geograficznostatystycznym. T. VIII. Ziemie Ruskie. Wołyń i Podole / Opisanie przez A. Jabłonowskiego.— Warszawa, 1889.— S. 138.

⁵⁵ Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...— S. 122.

чук у генеалогічній таблиці подає ім'я дружини Богдана Левовича — Марина, яка стала вдовою після 1525 р.⁵⁶

У 1520 р. Богдан Левович Боговитинович продав свій маєток Сомину за 450 кіп грошей князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському⁵⁷. У 1525 р. Богдан Левович виклопотав у Сигізмунда I підтвердження на деякі угоди з братом Іваном Богушовичем на спільне будівництво замку у волинських володіннях⁵⁸. Таким чином, у вдови Богдана Левовича Боговитиновича та Івана Богушовича були спільні майнові інтереси. Тому не випадково, що вони виступають спільно у взаєминах з острозькими євреями. На нашу думку, в листі, що публікується, дружина Богдана Левовича виступає уже як вдова, адже вона особисто укладає другий договір з острозькими євреями. Вдруге Марина вийшла заміж за підляського лісничого Потія Тишковича. Гі зятем у 1539 р. став князь Іван Федорович Масальський, до якого перейшла частина маєтків Боговитиновичів⁵⁹.

Датування листа. Лист написаний не раніше 1525 р., коли помер Богдан Левович Боговитинович. Датування листа за хронологією поєднання урядів князем К. Острозьким своєю нижньою границею матиме 1522 р.— згідно з отриманням уряду троцького воєводи⁶⁰. У 1522 р. він же передав уряд волинського маршалка володимирському старості князю Андрію Олександровичу Сангушковичу⁶¹. Того ж року князь передав князю Федору Івановичу Чарторийському уряд луцького старости⁶². 17 вересня 1522 р. К. Острозький отримав привілей на дозвіл опечатувати свої документи червоним воском, яким скріплено даний лист⁶³.

Володимир ПОЛІЩУК

⁵⁶ Собчук В. Боговитиновичі...— С. 532.

⁵⁷ Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 198—199.

⁵⁸ Lietuvos Metrika. (1522—1529). Knyga N 12 Užrašymų knyga 12 / Parengė D. Antanavičius ir A. Balulis.— Vilnius, 2001.— P. 378—379; Собчук В. Мережа оборонних споруд Південної Волині...— С. 43.

⁵⁹ Поліщук В. Князі Масальські на Волині...— С. 45—46.— № 2 (12 серпня 1539 р.).

⁶⁰ Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 220; Urzędnicy wołyńscy XIV—XVIII wieku. Spisy / Opr. M. Wolski.— Kórnik, 2007.— S. 137.

⁶¹ Поліщук В. Луцький замковий уряд в адміністративній системі Великого князівства Литовського до реформ 1564—1566 pp. // Український історичний журнал (Київ).— 2003.— № 2.— С. 10; Urzędnicy wołyńscy XIV—XVIII wieku...— S. 137.

⁶² Urzędnicy wołyńscy XIV—XVIII wieku...— S. 96.

⁶³ Акти ЗР.— 1848.— Т. II (1506—1544).— С. 143 (ЛМ, кн. зап. 12, арк. 16); Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie.— S. 235. Детальніше про герб князя див.: Однороженко О. Герб князів Острозьких // Наукові записки. Серія „Історичні науки”.— Острог, 2008.— Вип. 13.— С. 60—76.

ДОКУМЕНТ

[1525—1529 рр.], жовтня 10. Острог.—

„Лист“ князя Костянтина Івановича Острозького —
троцького воєводи, господарського гетьмана, старости брацлавського
і вінницького — до Івана Богушовича Богоявленовича
та його невістки за скаргою двох острозьких євреїв щодо порушення
угоди про влаштування риболовлі у турівському ставі

Велможномъ пану, брату нашомъ миломъ, пану Івану Богушовичу
Богоявленовичу.

Wt Костянтина Івановича Wстрозького, воєводы троцкого, гетьмана
гесдрьского, старости бриславского и вѣницкого поклон.

W здорови твоєи млости, брата нашог и твоєи млости пане ради быхмо
слышали кождого часу.

Здеся жаловали намъ мытник нашъ wстрозьскии Исачко Израилович
а жид нашъ юстрозьскии Агронъ Хемъичич* в том, што жъ whni змовили з
невесткою (!) твоєи млости паню Богдановою Ильовича, ижъ [мел]**
ставъ*** ee туровскии засыпати. А whna мела имъ три спѣсти за то рыб ло-
вити в том ставу дати. На што жъ whni и листъ с[бо]и вызнаныи в себѣ
мают. А такъ, дей, какъ whni того ставу какъ бы с осмъдесят саженъ за-
сыпали, так же за тымъ том, дей, ставъ твоєи млости са достал. И whni таки
и достол⁶⁴ того ставу хотели досыпать и твоя, дей, млость**** имъ того до-
зволити не хотел. Ино гсдн, кгдыж твоя ml имъ досыпать ставъ того не
дал, whni пакъ за што мают тое шкодавати, што whni на то наложили, а
колкось ставу того были засыпали.

Протож, еслі бы таки твоя ml имъ того ставу досыпать и за то имъ
трех спѣсть рыболовити (!)***** дати не хотел, жадаемъ твоєи млости, бра-
та нашего, ажбы тёя ml имъ то заплатил, што jни на то наложили, тотъ
ставъ засыпаючи******, жебы тымъ мещанамъ нашимъ в томъ шкоды не было.

И тежъ жаловалъ намъ томъ же жид нашъ Агронъ в том, што жъ whn тогда
жъ таки в пане закупилъ бытъ томъ же ставъ на свою wсенъ выловити за семъ
копѣ гроши. Какъ же, дей, ee далъ задатку на передъ две копѣ гроши. И твоя,
дей, млость emъ теперє того ставу ловити не дозволиеш. И[n]о, кдыж твъ ml
emъ рыбъ в том ставу ловити не до[з]волиеш и твоя, [д]ей, ml казал // тыи
две копѣ гроши его emъ заса wттати. А то бы все твоя ml рачилъ вчинити
для жаданья нашого, якъ то братъ нашъ мильни.

* В імені „Хемъичич“ друга „и“ виправлена з „У“.

** Перші дві літери нерозбірливо; другі дві — „л“ написано над рядком.

*** „с“ виправлено з іншої літери.

⁶⁴ „Достоль“ означає „решту“, „залишок“. Див.: Гістарычны слоўнік беларускай мовы.
Вып. 9. Дорогоценны — Жеребец / Склад. А. М. Булыка і ін. — Мінск, 1989.— С. 22.

**** Вислів написаний блідішим, висохлим чорнілом.

***** Так у рукописі. Треба читати „выловити“.

***** Написано помилково, треба читати „за(сы)паючи“.

ποιητήσαντες τούτοις πάρα πολλά γέγοναν οι θεοί τοις ανθρώποις
και στην ανθρωπότητα μάλιστα πάρα πολλά γέγοναν τα πάρα πολλά

For 5th of October
A. A. Bolandian
C. S.

وَمِنْهُمْ مُّنْكَرٌ وَمِنْهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

Ag4.

Si mung ngū g̃i T̃u m̃at

卷之三

Лист князя К. Острозького до І. Б. Боговитиновича. 1525 р.

Писан^{*} в Остроз^е уктибра 7 [=10] ден.

Адреса: Велможному пану брату нашом^д пану Івану Бєгушевичу Богови^тиновича

Зберігається у Вільнюському державному історичному архіві. Див.: Lietuvos valstybes istorijos arhyvos, f. 1282, ap. 1, v. 10225, l. 1.

Оригінал на аркуші паперу.

Записи на звороті: Архівна нумерація XIX — початок XX ст.: „№ 94“. Регеста (виклад змісту) польською мовою, нерозбірливо.

Печатка: Збереглася неповністю. Рельєф нечитабельний: залишок червоного воску від печатки князя К. Острозького. Печатка розташована на звороті аркуша на самому краю, посередині вертикаль, на правій стороні, у квадраті „Ж“ (див. схему).

Лист без підпису. Без дати (вказано лише день місяця).

Архівне датування: 1525 р.

Згини аркуша: За згинами аркуша можна простежити, як лист було складено у конверт і запечатано. Квадратування згинів аркуша здійснено за методикою, описаною у праці А. Груші⁶⁵. Подаємо схему згинів аркуша, утворених при його складанні у конверт:

А	Б	В	Г	Д	Є
Ж	З	I	К	Л	М
Н	О	П	Р	С	Т

Лист запечатано вже після того, як його було складено у конверт. Адреса написана вже на конверті („Велможному пану брату нашом^д пану Івану Бєгушевичу Богови^тиновича“). Адресу написано по вертикалі аркуша (у згорненому вигляді — по горизонталі). Місце розташування адреси — квадрати „К“ і „Р“ на звороті.

Текст містить 22 рядки на першій сторінці і три рядки — на звороті аркуша. При транслітерації рядки розмежовано прямою рискою. Проміжок між рядками — близько 10 мм.

Текст у доброму стані. Всі слова, крім кількох місць на згинах аркуша, читаються чітко. Реконструйовані літери взяті в квадратні дужки. У круглих дужках відновлено помилки писаря (помилково пропущені слова) та виносна літера о, яка не пишеться з виносною г (наприклад, „нашого“).

При транслітерації тексту відтворено написання літер, які вийшли з ужитку. Знаки (риски) над словами не відображені. Проставлено сучасні знаки пунктуації. Текст не містить оригінальних розділових знаків. Текст розбито на абзаци згідно з формулляром.

Чорнило — темно-коричневого кольору, почерк розбірливий, характер почерку прямий, розлогий, з великими проміжками між словами. Всі виносні літери (в, г, д, ж, и (=й), к (ки), л (ли), м, н, с, т (ти) в тексті подаються курсивом.

* Від слова „брать“ чорнило вицвіло.

⁶⁵ Груша А. Метадычныя рекамендациі рукапісных актавых кірылічных крыніц у Беларусі (XIII—XVIII стст., перыяд Вялікага княства Літоўскага). — Мінск, 2003. — С. 124.

ЗМІСТ

СТАТТІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Леоніт ВОЙТОВИЧ. Сармати на землях нинішньої України: проблема локалізації племен	7
Володимир СОБЧУК. Формування території Кременецького повіту	24
Микола КРИКУН. Розмежування володінь Речі Посполитої та Османської імперії 1703 року	54

МАПОЗНАВСТВО

Уляна КРИШТАЛОВИЧ. Маєткові мапи в актах підкоморських судів XVII—XVIII століть	89
---	----

ПРАПОРОЗНАВСТВО

Ярослав ДАШКЕВИЧ. Прапори козацької доби	107
Ігор СИТИЙ. Цехові прапори Лівобережної України	127
Андрій СОВА. Історія прапора товариства „Сокіл-Батько“ у Львові	175

КНИГОЗНАВСТВО

Марія ГОЛУБ. Львівська кирилична рукописна книга: історіографія, покрайні записи, оздоблення текстів та оправи	203
Світлана ЗІНЧЕНКО. Історія формування колекції рукописних Євангелій у Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького	225

МАТЕРІАЛИ

Маловідомі грецькі джерела з історії русько-візантійських відносин початку ХІІІ століття: текст, переклад, коментар.— Олександр МАЙОРОВ	243
Перший відомий документ міської канцелярії Львова 1359 року: перспективи дослідження, історія зберігання та втрати.— Богдана ПЕТРИШАК	248
Лист князя Костянтина Івановича Острозького до Івана Богушовича Боговитиновича у відповідь на скаргу острозьких євреїв про порушення угоди на оренду турівського ставу (1525—1529).— Володимир ПОЛІЦЬКУК	260
Сліди Франкенштайн на Волині.— Ігор ТЕСЛЕНКО	274

Лист великого посла до Османської імперії князя Криштофа Збаразького з Константинополя краківському каштеляніві князю Єжи Збаразькому.— Тетяна ГРИГОР'ЄВА	297
Листування кіївських міщан з воєводою Томашем Замойським (1619—1628).— Наталія БІЛОУС	308
Невідомі універсалі Богдана Хмельницького та Івана Виговського.— Микола КРИКУН	338
Інформативно-джерельний потенціал фондів дворянських установ Російської імперії (За матеріалами „Кіївського дворянського депутатського зібрання“).— Євген ЧЕРНЕЦЬКИЙ	341
Офірний реєстр Брацлавського воєводства 1789 року.— Микола КРИКУН	351
Медалі і плакети в збірці Львівської галереї мистецтв.— Ігор ХОМИН	401
Пам'ятки з гербом владики Лева Шептицького у збірках Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького та „Студіону“.— Тетяна ДЕНИСОВА	409
Листування між Ярославом Пастернаком і Володимиром Кубайовичем (1957—1969).— Лариса КРУШЕЛЬНИЦЬКА	421

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Леонтій ВОЙТОВИЧ. Чернов Андрей. Хроники изнаночного времени. „Слово о полку Игореве“ и его окрестности.— Санкт-Петербург, 2006.— 480 с.; 58 илл.	463
Орест КРУКОВСЬКИЙ. Viktor L. Konyago, Orest V. Ladyzhynsky. The Legion of Ukrainian Sich Riflemen. Badges, Medals, and Other Items / Shevchenko Scientific Society.— Toronto, 2006.— Vol. 41.— 79 p.	467
Мирослав ВОЛОЩУК. Šedivý Juraj. Mittelalterliche Schriftkultur in Pressburg Kollegialkapitel.— Bratislava: Verlag Chronos, 2007.— 283 S.	473
Віталій ПЕРКУН. R. Dudziński. Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościelach chrześcijańskich.— Warszawa: DiG, 2007.— T. 1—2	476
Ольга ІВАНОВА. Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України: Каталог. Т. I: XI—XVI ст. / Укладач: М. М. Кольбух (голов. ред.), Т. М. Гуцаленко, О. О. Дзьобан, І. Я. Патер, І. Р. Сус, Г. В. Чуба. Передм. М. М. Кольбух. Уклад. наук.-довід. апарату: М. М. Кольбух, Я. П. Сеник / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника.— Львів, 2007.— XLVI, 522 с.; 24 кол. іл.	478
Микола КРИКУН. A. Середа. Силистренско-Очаковският еялет през XVIII — нач. XIX в.: Административно-територialno устройство, селища и население в Северозападного Причерноморие.— София: Дио Мира, 2008.— 262 с.	480
Микола КРИКУН. Henryk Litwin. Równi do równych: Kijowska reprezentacja sejmowa. 1569—1648.— Warszawa: DiG, 2009.— 195 s.	483
Ігор СИТИЙ. Однороженко Олег. Українські державні, земельні та міські печатки козацької доби (кінець XVI—XVIII ст.).— Харків: Просвіта, 2003.— 220 с.; Однороженко Олег. Українська земельна геральдика XVI—XVIII ст. за сфрагістичними джерелами // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Збірка наукових праць. Ч. 11: У 2 част.— К.: Ін-т історії НАН України, 2004.— Част. 1.— С. 147—164; Однороженко Олег. Козацька територіальна геральдика кінця XVI—XVIII ст.— Харків: Просвіта, 2009.— 416 с.	486
Леонтій ВОЙТОВИЧ. Княжа доба. Історія і культура / Відпов. ред. акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич. Вип. 1.— Львів, 2007.— 336 с.; Княжа доба. Історія і культура / Відпов. ред. акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич. Вип. 2.— Львів, 2008.— 280 с.; Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: Матеріали Міжнародної наукової конференції 29—30 листопада 2007 р., Львів.— Львів, 2008.— 467 с.; „Слово о полку Ігоревім“ та його доба: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. Галич, 24 жовтня 2007 р.— Галич, 2007.— 217 с.; Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 10—11 жовтня 2008 р.— Галич, 2008.— 214 с.; Дрогичинъ 1253:	

Лист великого посла до Османської імперії князя Криштофа Збаразького з Константинополя краківському каштеляніві князю Єжи Збаразькому.— Тетяна ГРИГОР'ЄВА	297
Листування кіївських міщан з воєводою Томашем Замойським (1619—1628).— Наталія БІЛОУС	308
Невідомі універсали Богдана Хмельницького та Івана Виговського.— Микола КРИКУН	338
Інформативно-джерельний потенціал фондів дворянських установ Російської імперії (За матеріалами „Кіївського дворянського депутатського зібрання“).— Євген ЧЕРНЕЦЬКИЙ	341
Офірний реєстр Брацлавського воєводства 1789 року.— Микола КРИКУН	351
Медалі і плакети в збірці Львівської галереї мистецтв.— Ігор ХОМИН	401
Пам'ятки з гербом владики Лева Шептицького у збірках Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького та „Студіону“.— Тетяна ДЕНИСОВА	409
Листування між Ярославом Пастернаком і Володимиром Кубайовичем (1957—1969).— Лариса КРУШЕЛЬНИЦЬКА	421

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Леонтій ВОЙТОВИЧ. Чернов Андрей. Хроники изнаночного времени. „Слово о полку Игореве“ и его окрестности.— Санкт-Петербург, 2006.— 480 с.; 58 илл.	463
Орест КРУКОВСЬКИЙ. Viktor L. Konyago, Orest V. Ladyzhynsky. The Legion of Ukrainian Sich Riflemen. Badges, Medals, and Other Items / Shevchenko Scientific Society.— Toronto, 2006.— Vol. 41.— 79 p.	467
Мирослав ВОЛОЩУК. Šedivý Juraj. Mittelalterliche Schriftkultur in Pressburg Kollegialkapitel.— Bratislava: Verlag Chronos, 2007.— 283 S.	473
Віталій ПЕРКУН. R. Dudziński. Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościelach chrześcijańskich.— Warszawa: DiG, 2007.— T. 1—2	476
Ольга ІВАНОВА. Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України: Каталог. Т. I: XI—XVI ст. / Укладач: М. М. Кольбух (голов. ред.), Т. М. Гуцаленко, О. О. Дзьобан, І. Я. Патер, І. Р. Сус, Г. В. Чуба. Передм. М. М. Кольбух. Уклад. наук.-довід. апарату: М. М. Кольбух, Я. П. Сеник / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника.— Львів, 2007.— XLVI, 522 с.; 24 кол. іл.	478
Микола КРИКУН. A. Середа. Силистренско-Очаковският еялет през XVIII — нач. XIX в.: Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие.— София: Дио Мира, 2008.— 262 с.	480
Микола КРИКУН. Henryk Litwin. Równi do równych: Kijowska reprezentacja sejmowa. 1569—1648.— Warszawa: DiG, 2009.— 195 s.	483
Ігор СИТИЙ. Однороженко Олег. Українські державні, земельні та міські печатки козацької доби (кінець XVI—XVIII ст.).— Харків: Просвіта, 2003.— 220 с.; Однороженко Олег. Українська земельна геральдика XVI—XVIII ст. за сфрагістичними джерелами // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Збірка наукових праць. Ч. 11: У 2 част.— К.: Ін-т історії НАН України, 2004.— Част. 1.— С. 147—164; Однороженко Олег. Козацька територіальна геральдика кінця XVI—XVIII ст.— Харків: Просвіта, 2009.— 416 с.	486
Леонтій ВОЙТОВИЧ. Княжа доба. Історія і культура / Відпов. ред. акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич. Вип. 1.— Львів, 2007.— 336 с.; Княжа доба. Історія і культура / Відпов. ред. акад. НАН України Я. Д. Ісаєвич. Вип. 2.— Львів, 2008.— 280 с.; Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі: Матеріали Міжнародної наукової конференції 29—30 листопада 2007 р., Львів.— Львів, 2008.— 467 с.; „Слово о полку Ігоревім“ та його доба: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. Галич, 24 жовтня 2007 р.— Галич, 2007.— 217 с.; Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 10—11 жовтня 2008 р.— Галич, 2008.— 214 с.; Дрогичинъ 1253:	

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
імені ШЕВЧЕНКА

Том CCLX

Книга 2

Праці Комісії спеціальних (допоміжних)
історичних дисциплін

Львів — 2010